

III. Ako predísť zbytočným konfliktom

Systematický poriadok v rodine

Spoločným menovateľom všetkých zbytočných konfliktov je, že v zárodku zmariť akékoľvek úsilie o dobré spolužitie v rodine. Akoby už nejestvovala rieka, len silný prúd, ktorý strhne lásku so sebou a celkom ju zničí.

Právom každého člena rodiny je príslušnosť k rodine. V rodinnom kruhu má každý člen určité postavenie, ktoré musia všetci členovia rešpektovať. Musia dodržiavať aj poriadok v rodinnom systéme.

Rodičia ako dvojica

Zväzkom muža a ženy vzniká prvý systém. Keď sa dvaja zosobášia, stanú sa „jedným telom a jednou dušou“, neskôr im ako rodičom patrí prvé miesto v rodine. V našom kultúrnom prostredí neexistuje v rámci tejto dvojice hierarchia. Ani jeden z nich nemá podriadenú rolu, ani jeden z nich nesmie byť znevýhodnený. Obaja majú rovnaké postavenie ako dvojica i každý osve. Obaja sú „prví“ a ostatní ich musia ako takých akceptovať. Obaja s tým súhlasia a rešpektujú sa. Muž vyhradzuje žene prvé miesto vo svojom živote a žena zasa mužovi. Týmto priradením prvého miesta si vzájomne potvrdzujú aj pohlavnú identitu. Keď muž obdivuje svoju ženu pre jej ženskosť, z lásky k nemu i kvôli sebe bude rada ženou. A keď žena obdivuje manželovu mužnosť, „rád bude mužom, ktorý slúži

žene“ (ako hovorí Bert Hellinger, ktorému vd'ačím za mnohé poznatky týkajúce sa systemickej psychoterapie a často ich v tejto súvislosti využívam).

Muž a žena opúšťajú svoje pôvodné rodiny, aby založili nový systém. Tento nový systém má prednosť pred starým. Znamená to, že muž opustí matku i otca a dá prednosť svojej žene. Takisto aj žena opustí otca i matku a dá prednosť svojmu mužovi.

Zbytočné konflikty môžu vzniknúť:

- ak žena nespozná svoju ženskosť alebo sa jej vzdá a postaví sa nad muža ako generál;
- ak sa muž vzdá svojej mužskosti a výchovu detí prenechá žene, zanedbáva mužské práce v domácnosti, mechanicky vykonáva ženine rozkazy, ak nemá vlastný názor a i.;
- ak muž, prípadne žena stratia prvé miesto v rodine, alebo ho ani nikdy nemali a namiesto toho toto exkluzívne miesto zaberá dieťa, svokra alebo kariéra.

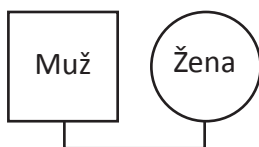

Schéma správneho postavenia otec-matka

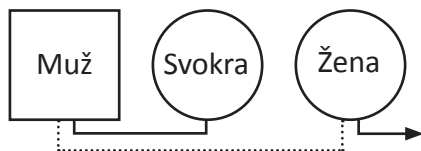

Schéma otec-svokra-žena

Rodičia a deti

„Vaše deti nie sú vašimi deťmi. Sú synmi a dcérami túžby života po sebe samom. Prichádzajú z vás, ale nie sú od vás, a hoci sú s vami, nepatria vám. Môžete im dať svoju lásku, ale nie svoje myšlienky, lebo ony majú svoje myšlienky. Môžete dať príbytok ich telám, ale nie ich dušiam, lebo ich duše prebývajú v príbytku zajtrajška, ktorý vy nemôžete navštíviť ani len vo sne.“

Kahlil Gibran: Prorok (Pezolt 1996, prel. E. V. Tvarožek)

Kvet je zakorenený v zemi – to je jeho prirodzené prostredie. Vtáčik sa vykľuje z vajíčka, vysedeného v teplom hniezde – to je jeho prostredie. Pre dieťa a jeho duševné blaho sú najdôležitejší rodičia (otec a matka) – rodina je jeho prostredie.

Kým je dieťa malé a odkázané na ochranu, nesú zaň rodičia plnú zodpovednosť. Chránia ho pred nebezpečnými vplyvmi a učia ho láske k sebe samému i k blíznym. Sprostredkujú mu vzdelanie, pocit bezpečia, schopnosť orientovať sa, hodnoty, úctu k všetkému tvorstvu, postoj k životu, sebadôveru i dôveru, zaťažiteľnosť, disciplínu, schopnosť presadiť sa, ohľaduplnosť, výdrž, schopnosť znášať frustráciu, ochotu spolupracovať a pomáhať, ako aj zdravú výživu. Rodičia sú dospelí a dávajú. Dieťa je malé a berie. Krok za krokom sa však učí aj dávať. Najprv podá ruku, potom dá pusku. Postupne dáva aj svoju silu – začína sa podieľať na domácich prácach, chce sa zapojiť a pomáhať. Rodičia ho však rozhodne nesmú zaťažovať vlastnými starosťami, zodpovednosťou za svoje činy alebo starostlivosťou o nich samotných. V takom prípade by mu po celý život chýbalo detstvo, teda prirodzený základ jeho osobnosti. Slovom, dieťa má právo byť dieťaťom a dospelý má povinnosť konať ako dospelý. List sa môže obrátiť, až keď

rodičia zostarnú a zoslabnú. Dospelé deti potom môžu podporovať rodičov, ktorí potrebujú pomoc, a starať sa o nich. Ich motiváciou by nemal byť len pocit povinnosti, ale predovšetkým láska a vd'ačnosť.

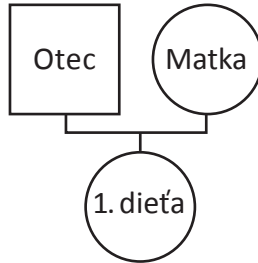

Schéma: otec – matka – dieťa

Rodičia oboznámia dieťa s jeho postavením v rodinnom systéme: dieťaťu prislúcha druhé miesto. Rodičia si aj po narodení dieťaťa ponechávajú prvé miesto. Kým dieťa nie je schopné toto usporiadanie myšlienково spracovať, chápe ho len intuitívne. Postupne si vstúpi obraz správneho poriadku. Má na to dostatok príležitostí: rodičia ležia v posteli aj sedia pri stole vedľa seba; pri prechádzke sa držia za ruky atď. Dieťa väčšinou zaujme miesto vedľa matky, no čím je väčšie, aj vedľa otca.

Samozrejme, sú aj výnimky: rodičia niekedy vezmú bábätko medzi seba do postele, lebo nechce spať alebo je choré a vyžaduje si pozornosť. Ak by to však robievali často, mohlo by to ohroziť manželstvo. Manželia si túto skutočnosť musia uvedomiť. Preskupenie systemického usporiadania v rodine môže byť len dočasným riešením a malo by sa čo najskôr zrušiť. Niečo podobné sa stane, ak bábätko sedí pri stole na matkiných kolenách a ona ho kŕmi. Všetci okolo stola vnímajú, že bábätko je pre matku v tej chvíli na prvom mieste. Z biologického hľadiska to rozhodne platí, no len na určitý ohraničený čas – a všetci zúčastnení to musia vedieť.

Dieťa nemôže získať želané povahové vlastnosti na rozkaz, tým, že mu pohrozíme alebo ho potrestáme. Učí sa na príklade rodičov, ktorých má rado a preto ich napodobňuje. Skôr než rodičia začlenia dieťa do širšieho okruhu, na vlastnom príklade ho naučia najdôležitejšie sociálne spôsoby správania. Dieťa zažíva, ako sa rodičia správajú k sebe navzájom, ako chránia svoju lásku pred zbytočnými rušivými prvkami (lži, nadávky a i.), ako si ctia svojich rodičov, teda starých rodičov dieťaťa, ako sa vcitujú jeden do druhého, vzájomne sa podporujú, berú na seba ohľad, robia kompromisy a ako sa pri vzniknutom napätí konfrontujú tvárou v tvár a opakovane obnovujú svoju lásku.

Rodičovský vzor zahŕňa všetky oblasti života a postoje: s akou odvahou pristupujeme k problémom (týka sa to napr. injekcie u lekára alebo nechuti robiť si domáce úlohy), ako nadväzujeme priateľstvá, aké koníčky pestujeme a podobne. Skúsenosti ukazujú, že aj spiritualita je zakotvená v rodičovskom príklade. Podľa toho, ako vediete dieťa v rámci jeho magického vnímania (do siedmeho roku života) k náboženskej viere, taký bude neskôr jeho postoj k transcendentnosti.

S pribúdajúcimi rozumovými schopnosťami dieťa dostáva od rodičov stále viac možností slobodne sa rozhodovať. Len tak sa splní ich predpoklad, že z dieťaťa vyrastie samostatná, suverénna osobnosť, vyvíjajúca sa v hlbokom súzvuku so svojou zložitou dušou. Nikoho totiž neuspokojí, ak sa z dieťaťa stane zameniteľná kópia rodičov.

Obdobie, keď na dieťa pôsobí príklad rodičov, je ohraničené. Už od dvanásteho roku života sa dieťa v puberte začína odpútať od rodičov a čoraz väčšmi sa orientuje na svojich rovesníkov. Ak dovedy získalo vedomie pre hodnoty a rešpekt k určitým pravidlám spoluzitia, nemusíme sa obávať, že sa dostane na krivé chodníčky. Po prekonaní bežných „detských chorôb“ dospeje a vybuduje si vlastný rodinný systém.

V prípade rozvedených rodičov zastáva dieťa akési „mezipostavenie“. Uvedomuje si, že je na prvom mieste u matky aj u otca. Táto blízkosť nie je podmienená priestorovo, závisí od dôvery, úcty a podpory. Ak sa rozvedení rodičia rozišli priateľsky a s rešpektom a naďalej udržiavajú vzťah založený na vzájomnej úcte (podľa možnosti sa dohodli na spoločnom práve na starostlivosť), dieťa nebude trpieť. Cíti, že obaja rodičia ho ľúbia a aj ono môže oboch ľúbiť rovnakou mierou; v tom prípade mu zostane vždy prvé miesto pred nevlastnou matkou (alebo nevlastným otcom). Rozvod nežičí blahu dieťaťu vtedy, keď stojí medzi rozhádanými rodičmi, medzi ktorými zúri nekonečná vojna.

Dieťa rozvedených rodičov by malo od matky počuť oslobodzujúce vety: „Ďakujem tvojmu otcovi, že ťa splodil. Môžeš byť ako on. Keď sa pozerám na tvoje črty tváre a vidím, že hráš futbal rovnako rád ako ocko, ľúbim v tebe aj jeho. Budeš u mňa vždy na prvom mieste a budeš mať prednosť pred mojím nevlastným otcom a deťmi, ktoré s ním mám.“ A z otcových slov znejú oslobodzujúce vety takto: „Ďakujem tvojej matke, že ťa porodila a že sa tak dobre o teba stará. Rád ťa zverím do jej rúk a dožičím ti, aby si od nej prijal (prijala), čo ti dáva. Vždy budeš u mňa stáť na prvom mieste a budeš mať prednosť pred tvojou nevlastnou matkou a mojimi deťmi s ňou.“

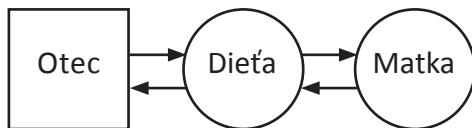

Schéma rozvedenej rodiny: matka – dieťa – otec

Ako vznikajú zbytočné konflikty?

- Keď rodičia malému dieťaťu dávajú najavo, že je silnejšie ako rodičia. Výsledkom je „malý tyran“ neschopný obstáť v živote.
- Keď dieťa zastupuje chýbajúceho manžela svojej matky a tak sa stáva jej partnerom. Vtedy sa často stáva, že dieťa musí matku (alebo otca) nadmieru chrániť pre jej (jeho) depresie, ba prejavovať priam materinskú starostlivosť. Dieťa zastupuje starú mamu, ktorá v takýchto prípadoch zaskakovala – dieťa robí z hlbokej lásky všetko, aby bolo matke (otcovi) dobre. Zároveň však prichádza o možnosť byť dieťaťom. V dospelosti bude vo vzťahoch zlyhávať. Po celý život bude u budúceho partnera a u vlastného dieťaťa hľadať chýbajúcu materinskú starostlivosť. Túto štafetu odovzdá aj nasledujúcej generácii a tak vznikne začarovaný kruh.
- Keď rodičia predstavujú pre dieťa zlý príklad a nedajú mu na cestu do života jasnú orientáciu týkajúcu sa hodnôt a pravidiel.
- Keď jeden z rodičov bráni dieťaťu, aby ľúbilo a vážilo si toho druhého.

Súrodenci

Medzi súrodencami má každé dieťa právo na svoje miesto – závisí to od chronológie narodenia, nie však od pohlavia, nariadenia alebo od postihnutia, či od toho, či dieťa žije alebo už zomrelo. Prvorodenému dieťaťu prislúcha prvé miesto, druhorodenému druhé miesto atď. Do rodinného systému patrí aj dieťa, ktoré zomrelo ešte pred narodením. Nesmie sa naň zabudnúť – dostane meno, oplakávajú ho a pochovávajú, čím mu pridelia pozíciu, ktorá mu prislúcha. Ak zomrie prvorodené dieťa, budú ho v rámci rodiny stále pokladať za prvé, a druhé dieťa, ktoré žije, zostane na druhom mieste, hoci musí prebrať

úlohu prvorodeného. Patria sem aj nemanželské deti. Mnohé rozprávky, v ktorých sa zamenia pozície medzi súrodencami, poukazujú na drámu, čo vznikne z toho, že sa v rodine nedodržiava spravodlivé poradie jej členov (napríklad v Grimmovej rozprávke O Popoluške).

Ak dieťaťu odoprieme právo na príslušnosť v rodinnom systéme, jeho súrodenec, ktorého uprednostníme, nebude šťastný, nebude sa mať v živote dobre.

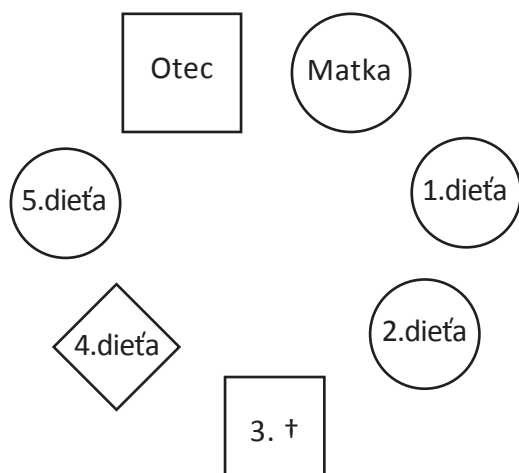

Schéma súrodeneckej skupiny s mŕtvo narodeným dieťaťom

Podľa akých znakov majú deti rozoznať poradie v rodine? Túto otázku dostávam veľmi často. Rozhodne nie na základe prejavovanej lásky, lebo láska je väčšinou slepá. Môže sa napríklad stať, že matka so štyrmi dcérami zahŕňa mimoriadnou láskou syna, ktorý sa narodil ako piaty. Dievčatá sa, prirodzene, cítia ukrivdené.

Poradie v rodine sa musí riadiť podľa určitých objektívnych kritérií. Najlepšie sa dá orientovať na základe povinností

a práv. Napríklad najstaršie dieťa musí chodiť do školy a dávať pozor na mladších súrodencov alebo uložiť riad z umývačky; na druhej strane má právo ísť večer neskôr spať alebo samo sa bicyklovať na ulici. Mladší súrodenec má právo sedieť pri stole na maminých kolenách a nosiť plienky.

Aké zbytočné konflikty môžu nastať?

- Keď je zamlčané či odmietnuté mŕtve, nemanželské alebo adoptované dieťa, čo zaťažuje svedomie rodiny. Niekomu z potomkov rodiny sa neskôr toto dieťa „pripomenie“ a preberie jeho pocity a osud.
- Keď prvorodenému dieťaťu odoprú postavenie prvého medzi súrodencami a pripíšu ho niektorému z ostatných súrodencov, môže sa rozpútať boj o moc, čo väčšinou zasiahne celú rodinu.

Zmiešané rodiny

Zo známej rozprávky O Snehulienke aj bez pomoci systémového terapeuta vieme vyvodiť poučenie. Rozprávky a mýty vyjadrujú ľudovú múdrosť, ktorú od vekov nesieme v sebe – vyjadrené pojmom C. G. Junga, je v nich obsiahnuté „kolektívne nevedomie“.

Keď kráľ ovdovel, mal Snehulienke, dieťaťu z prvého manželstva, zaručiť prvé miesto v rodine – pozíciu zosnulej ženy a Snehulienkinej matky. Keby to bol urobil, bol by sa mohol bez problémov oženiť s druhou ženou, ak by bola schopná akceptovať úlohu druhej v poradí, vážiť si zosnulú ženu a pokorne dať prednosť Snehulienke. Keby nastala takáto ideálna situácia, rozprávka by nebola vznikla.

Dramatický dej v rozprávke O Snehulienke sa rozvíja na základe pýchy a egoizmu druhej manželky s narcistickými črtami. Chcela u kráľa bezpodmienečne zaujať prvé miesto a bez škrupúl robila všetko, aby odstránila nevlastnú dcéru

Snehulienku, ktorú sa rozhodla poslať na druhý svet za matkou. Za tu ju stihol trest a sama prišla o život.

V súčasnosti je čoraz častejší model kombinovanej tzv. patchworkovej rodiny, ktorá vyzerá nasledovne: „Moje deti z prvého a druhého manželstva, tvoje nemanželské dieťa a deti z tvojho prvého manželstva, naše spoločné deti...“ V súvislosti s touto témou mi nejde o to, aby som skúmala príčiny tohto javu. Nejde mi ani o riešenie otázky viny. Stredobodom pozornosti by mali byť deti, ktoré vyrastajú v takýchto rodinách.

V patchworkových rodinách častejšie ako v bežných rodinách prepukajú silné city ako zlosť, žiarlivosť a závisť; častý je aj strach zo straty, smútok a nedôvera. Niektorí členovia rodiny navyše upadajú do určitej beznádeje spojenej s rezignáciou. Dialektika života založená na princípe polarity bezpochyby spôsobuje, že sa prejavia aj mnohé vlastnosti pritačujúce životu. Táto skutočnosť živí moju nádej v súvislosti s budúcnosťou rodiny a celého ľudstva.

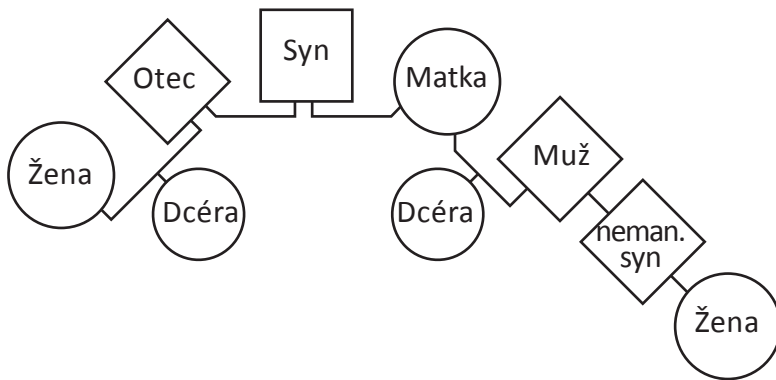

Schéma patchworkovej rodiny

Dnešné deti – a dospelí zajtrajška – potrebujú silu. A táto sila by sa nemala celkom vyčerpať v emocionálne preťažených životných okolnostiach súčasného života. Aby si deti zachovali stabilitu a mohli s ňou rásť, nemali by sa ťažkosti v patchworkovej rodine znásobovať. Naopak: musia sa vytvoriť nové istoty. Ak sa to nedá dosiahnuť trvalou vzájomnou láskou rodičov, malo by medzi nimi vládnuť aspoň spoľahlivé priateľstvo, úcta a tolerancia.

Aké je postavenie spoločných detí narodených v novom manželstve? Dá sa určiť len veľmi ťažko. Skúsenosti s usporiadaním patchworkových rodín, ako aj skúsenosti zo stretnutí s dobre fungujúcimi patchworkovými rodinami ukazujú, že najmladšie deti sa síce akosi pokladajú za jej súčasť, no určité miesto v rodinnom celku „akosi“ nie je vhodné. Základný pocit takýchto detí je „akosi“ zameniteľný. Všetko je len „akosi“. Keď sa celá patchworková rodina stretne napríklad na lyžovačke alebo na narodeninovej oslave, deti z rozličných manželstiev sa združujú a bavia najradšej spolu. Akoby tvorili SOS Detskú dedinku či svojpomocnú skupinku. Časom si v rámci vývinu osobnosti zvyčajne založia klasickú rodinu alebo spoločný byt pre singlov.

Pri práci s patchworkovou rodinou sa mi zakaždým vynorí obraz krčahu rozbitého na množstvo črepín. Aby sa dalo z tohto krčahu piť, musíme črepiny veľmi opatrne pozliepať. Takisto opatrne treba zaobchádzať v patchworkovej rodine s pravidlami spolužitia. Som za stanovenie určitých pravidiel, ktoré takáto rodina dodržiava. Napriek tomu pripúšťam, že dosiaľ takejto rodinnej konštelácii nedôverujem. Volím len menšie zlo v nádeji, že krízy nesú v sebe aj niečo pozitívne. České príslovie hovorí: „Nouze naučila Dalibora housti.“ Toho sa držím, keď mám do činenia s patchworkovými rodinami. Pomáham im nachádzať špeciálne pre nich vhodné pravidlá, vďaka ktorým by dosiahli súdržnosť celej rodiny.

Ako dochádza k zbytočným konfliktom?

- Ak naďalej zúri rozvodová vojna.
- Ak chýba empatia k jednotlivým členom rodiny.
- Ak nevládne úcta, tolerancia a slušnosť.

Nový systém má prednosť pred starým systémom

Je všeobecne známe, že novovytvorená rodina sa môže dostať do konfliktu s pôvodnými rodinami. Starí rodičia z oboch strán majú často celkom odlišnú predstavu o tom, čo je pre novovzniknutú rodinu dobré alebo zlé. Z toho môže vzniknúť kopa problémov. A existuje najmenej toľko návrhov na ich riešenie. Odporúčam zásadu, s ktorou by sa mali stotožniť všetci zúčastnení: Nová rodina má právo na vlastné rozhodnutia napriek tomu, že starí rodičia s nimi nesúhlasia. Múdre svokry túto zásadu rešpektujú a držia sa bokom.

Na to, aby sa v rodine vytvorenej po rozvode zabezpečila pokojná atmosféra, musí sa dodržiavať spomínaný princíp postavenia jednotlivých jej členov: druhá manželka má prednosť pred ženou z prvého stroskotaného manželstva, no keď sú z predošlého zväzku deti, ktoré si vyžadujú podporu, majú prednosť pred novovzniknutým systémom.

Aké zbytočné konflikty môžu vzniknúť?

- Keď prvá žena (alebo prvý muž) má po rozvode neoprávnené nároky na muža (ženu), ktorý (ktorá) žije v novom vzťahu. Často je v hre nedostatok kritiky a arogancia. Jedinec, ktorý je v nepráve, no napriek tomu ďalej bojuje, si väčšinou hľadá spojencov; takto sa môže rozpútať vojna medzi rodinami, príbuznými a priateľmi.
- Keď dieťa z prvého manželstva nemá prednosť pred druhým partnerom (partnerkou) svojej matky (otca), trpí, lebo ho zanedbávajú, a stáva sa polosiroťou.